Универзитет „Гоце Делчев"-Штип, Правен факултет, Центар за правно политички истражувања, Штип, Македонија

Државен Универзитет во Воронеж, Правен факултет,

Воронеж, Русија

Универзитет во Лиеж, Факултет за право, политички науки и криминологија, Лиеж, Белгија

ВТОРА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

Center for legal and Political Research

Штип, 2015

Second International Scientific Conference: SOCIAL CHANGE IN THE GLOBAL WORLD
© 2015 Copyright Goce Delcev University in Shtip, Republic of Macedonia. Address: Goce Delcev University, Shtip, Faculty of Law, ul. Krste Musirkov bb, PO box 201, 2000, Shtip, R. Macedonia. www.ugd.edu.mk; www.clprmk.org.

Печати / Print 2-ри Август- Штип / 2- ri Avgust- Shtip

Графичка подготовка – Центар за Правно- политички истражувања

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

3(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (2 ; 2015 ; Штип)
Општествените промени во глобалниот свет : зборник на трудови / Втора меѓународна научна конференција, Штип, 2015. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", 2015. - 1336 стр. ; 24 см

Текст на повеќе јазици. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-267-9

а) Општествени науки - Зборници
COBISS.MK-ID 100106506

Goce Delcev University in Shtip, Faculty of Law, Center for Legal and Political Research, Shtip, Macedonia

State University of Voronezh, Faculty of Law, Voronezh, Russia

University of Liege, Faculty of Law, Political Science and Criminology, Liege, Belgium

SECOND INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

CLPR

SOCIAL CHANGE IN THE GLOBAL WORLD

PROCEEDINGS

Center for legal and Political Research

Shtip, 2015

Университет им. Гоце Делчева, Юридический факультет, Центр правовых и политических исследований (Штип, Македония)
Воронежский государственный университет, Юридический факультет (Воронеж, Россия)
Льежский университет, Факультет права, политологии и криминологии (Льеж, Бельгия)

ВТОРАЯ МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

СОЦИАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ГЛОБАЛЬНОМ МИРЕ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

CLPR
Center for legal and Political Research

Штип, 2015

Организациски комитет / Organizational Committee/ Организационный комитет конференции

Strashko Stojanovski PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Jovan Ananiev PhD, Faculty of Law, University "Goce Delcev"- Shtip, Macedonia, jovan.ananiev@ugd.edu.mk

Kristina Misheva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, kristina.miseva@ugd.edu.mk

Marija Ampovska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, marija.radevska@ugd.edu.mk

Natalia Vladimirovna Butusova PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, butusova@law.vsu.ru

Nives Mazur Kumrić PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liège, Belgium, nives.mazurkumric@ulg.ac.be

Програмски комитет / Program Committee / Программный комитет конференции

Adoyi Onoja PhD, Nassarawa State University, Keffi, Nigeria, onojaa@yahoo.com

Afet Mamuti PhD, Faculty of Law, State University of Tetovo, Macedonia, afet.mamuti@unite.edu.mk

Agim Nuhiu PhD, Faculty of Law, State University of Tetovo, Macedonia, agim.nuhiu@unite.edu.mk

Agor Sarkisyan PhD, University of Svishtov, Bulgaria, agop@uni-svishtov.bg

Alenka Verbole PhD, currently- OSCE Mission in Tirana, University of Ljubljana, Slovenia, alenka.verbole@osce.org

Altin Shegani PhD, Faculty of Law, University of Tirana, Albania, altin_shegani@yahoo.com

Ana Nikodinovska Krstevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, ana.nikodinovska@ugd.edu.mk

Anastasia Bermúdez Torres PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liege, Belgium, abermudez@ulg.ac.be

Andon Majhoshev PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, andon.majhosev@ugd.edu.mk

Bekim Beliqi PhD, University of Prishtina, Department of Political Science, Kosovo, bekim.baliqi@gmail.com

Belul Beqaj PhD, University of Business and Technology, Department of Political Science, Prishtina, Kosovo, belul.beqaj@gmail.com

Borka Tushevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, borka.tusevska@ugd.edu.mk

Elena Ivanovna Nosreva PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, elena@nosyreva.vrn.ru

Gabriela Belova PhD, Faculty of Law, University "Neofit Rilski", Blagoevgrad, Bulgaria, gbelova@hotmail.com

Gemma Andreone PhD, Institute for International Legal Studies of the Italian National Research Council (ISGI - CNR), Italy, gemma.andreone@gmail.com

Haluk Aydin PhD, Faculty of Arts and Sciences, Balıkesir University, Balıkesi, Turkey, aydinhaluk@hotmail.com

Ivana Bajakić PhD, Department of Economic Sciences, Faculty of Law, Zagreb, Croatia, ivana.bajakic@pravo.hr

Kristina Misheva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, kristina.miseva@ugd.edu.mk

Kristine Whitnable PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, kristine.whitnable@ugd.edu.mk

Jadranka Denkova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, jadranka.denkova@ugd.edu.mk

James C. Helfrich PhD, Global Scholars, Liberty University, Colorado, USA, jchelfrich@aol.com

Jovan Ananiev PhD, Faculty of Law, University "Goce Delcev"- Shtip, Macedonia, jovan.ananiev@ugd.edu.mk

Jusuf Zejneli PhD, Faculty of Law, State University of Tetovo, Macedonia, jusuf.zejneli@unite.edu.mk

Maciej Czerwinski PhD, Institute of Slavic Philology, Jagiellonian University, Krakow, Poland, maciej.czerwinski@uj.edu.pl

Marieta Olaru PhD, Doctoral School in Business Administration, Research Center for Business Administration, Department of Business, Consumer Sciences and Quality Management, The Bucharest University of Economic Studies, Romania, olaru.marieta@gmail.com

Marija Ignjatovic PhD, Faculty of Law, University of Nis, Serbia, marija@prafak.prafak.ni.ac.rs

Marina Valentinovna Sencova (Karaseva) PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, smv@law.vsu.ru

Mato Brautović PhD, University of Dubrovnik, Croatia, mbraut@unidu.hr

Migena Leskoviku PhD, Law Faculty, European University of Tirana, Albania, migena.leskoviku@gmail.com

Natalia Vladimirovna Butusova PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, butusova@law.vsu.ru

Naser Ademi PhD, Faculty of Law, State University of Tetovo, Macedonia , dr.naserademi@gmail.com

Nives Mazur Kumrić PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liège, Belgium, nives.mazurkumric@ulg.ac.be

Olga Koshevaliska PhD, University "Goce Delcev"- Shtip, Faculty of Law, Macedonia, olga.kosevaliska@ugd.edu.mk

Patrick Wautelet PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liege, Belgium, patrick.wautelet@ulg.ac.be

Recai Aydin PhD, Associate Professor, Vice Rector of International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, raydin77027@yahoo.com

Ruzica Simic Banovic, PhD in Economics, Senior Assistant - Lecturer, Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia, ruzica.simic@pravo.hr

Senada Sabic Selo PhD, Institute for International Relations, Zagreb, Croatia, senada@irmo.hr

Silviu G. Totelecan PhD, Cluj-Napoca Branch of Romanian Academy, Socio-Human Research Department of "G. Baritiu" History Institute, Romania, silviu.totelecan@g.ail.com

Slavejko Sasajkovski PhD, Institute for Sociological, Political and Legal Research, University "St. Cyril and Methodius", Skopje, Macedonia, bilbilef@isppi.ukim.edu.mk

Strahinja Miljkovića PhD, Faculty of Law, Mitrovica, strahinja.miljkovic@pr.ac.rs

Strashko Stojanovski PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Suzana Dzamtoska Zdravkovska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, suzana.dzamtoska@ugd.edu.mk

Tamara Perisin, MJur (Oxon) PhD, Department of European Public Law - Jean Monnet, University of Zagreb - Faculty of Law, Croatia, tamara.perisin@pravo.hr

Tatjana Petrovna Suspicina PhD, Moscow Law Academy, Moscow, Russia

Tunjica Petrašević PhD, Faculty of Law, University of Osijek, Croatia, tpetrase@pravos.hr

Yuriy Nikolaevich Starilov PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, juristar@vmail.ru

Wouter Van Dooren PhD, Public Administration and Management, University of Antwerp, Belgium, wouter.vandooren@uantwerpen.be

Zoran Tomic PhD, University of Mostar, Bosnia and Herzegovina, zoran.tomic@sve-mo.ba

Содржина / Table of Contents

LAW.. 19

ФАКТОРЫ ИЗМЕНЕНИЙ КОНСТИТУЦИЙ
Светлана Шуляпина 21

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ КОНСТИТУЦИОННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ И РАЗРЕШЕНИЯ КОЛЛИЗИЙ В РОССИИ И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ
Инна Стародубцева 31

ГУСУДАРСТВЕННАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ: ПРАВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ
Тамара Владимировна Заметина 55

THE MEDIATION IN DOMESTIC VIOLENCE CASES IN POLAND
Barbara J. Pawlak 67

EMPHYTEUSIS IN THE ROMAN LAW
Marija Ignjatović 77

ЮВЕНАЛЬНАЯ ЮСТИЦИЯ В РОССИИ: ПРОБЛЕМЫ СТАНОВЛЕНИЯ
Вячеслав Просвирнин 85

ASSESSMENT OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEDURE
Saša Knežević 101

СЛОБОДНОТО СУДСКО УВЕРУВАЊЕ И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈАТА НА САНКЦИИТЕ ВО СВЕТЛИНАТА НА ЗАКОНСКИТЕ РЕШЕНИЈА ЗА ВОЕДНАЧУВАЊЕ НА КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА
Гордана Бужаровска – Лажетиќ, Олга Кошевалиска, Лазар Нанев 117

ILLEGAL EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS
Ivan Ilic 149

ВОВЕДУВАЊЕТО НА ПОРОТА ВО КАЗНЕНОТО ЗАКОНОДАВСТВО НА РМ - ПОСЛЕДЕН ЧЕКОР ВО ЗАОКРУЖУВАЊЕ НА АКУЗАТОРНИОТ ПРОЦЕСЕН СИСТЕМ

Нада Донева, Елена Максимова 157

НАЈНОВИТЕ КОНТРОЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА КАЗНЕНО - ПРАВНА ЗАШТИТА НА ЈАВНИТЕ НАБАВКИ ВО Р. МАКЕДОНИЈА ВО ФУНКЦИЈА НА СПРЕЧУВАЊЕ ОД ЗЛОУПОТРЕБИ НА ЈАВНИТЕ ФИНАНСИИ

Александра Ангеловска, Данче Николовска Вратеовска 187

СТАНОВЛЕНИЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О ЗАЩИТИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ В ТРУДАХ РУССКИХ УЧЕНЫХ

Георгий Ильич Сибирцев 205

RIGHTS OF VICTIMS OF HATE CRIMES

Besa Arifi 217

TORTURE AND CRIMINAL-LAW PROTECTION OF THE HUMAN PERSON IN SOME OF THE WESTERN BALKAN COUNTRIES

Etlon Peppo 231

ACTUAL ISSUES OF THE SUCCESSION LAW REFORM IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Novak Krstić 245

КАУЗАЛИТЕТ ВО РАМКИ НА ГРАЃАНСКО-ПРАВНАТА ОДГОВОРНОСТ ЗА НУКЛЕАРНА ШТЕТА

Марија Амповска 265

ЗНАЧЕЊЕТО НА ЖИВЕЕЊЕТО ВО ТРАЈНА ЗАЕДНИЦА ВО ОДНОС НА ЗАКОНСКОТО НАСЛЕДУВАЊЕ

Ристо Илиоски 283

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О ГРАЖДАНСТВЕ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И РЕСПУБЛИКИ МАКЕДОНИЯ

Вера Бабурина 297

ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЕ И ОХРАНА ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ КАК ОБЬЕКТ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
Екатерина Маркина 315

ТРЕТМАНОТ НА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОПСТВЕНОСТ ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ И ЕВРОПСКИТЕ ИНСТРУМЕНТИ ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА
Јелена Ристиќ 327

ПОСТАПКА ЗА ПРИЗНАВАЊЕ НА ПРАВОТО НА ПАТЕНТ
Дарко Јанкуловски 347

DIVORCE BY MUTUAL CONSENT
Tanja Kitanović 363

THE CONTRACTED PROPERTY REGIME OF THE SPOUSES - COMPARATIVE OVERVIEW
Emine Zendeli, Nagip Zendeli.. 377

ROLE OF STOCK EXCHANGE AND SECURITIES IN ACTIVITY OF LISTED JOINT STOCK COMPANIES
Edi Spaho 395

IMPORTANCE OF SOCIAL-POLITICAL TAX PRINCIPLES IN REGARDS TO PERSONAL INCOME TAXATION
Emina Jerković 409

THE REGIME FOR FLAG STATE RESPONSIBILITY IN INTERNATIONAL SHIPPING LAW
Borka Tushevska 427

ENTREPRENEURIAL CAPITALISM IN SOUTHEASTERN EUROPE: IS THERE A PROGRESS?
Ružica Šimić Banović.. 451

POSSIBLE SOLUTIONS FOR RESOLUTION OF DISPUTES FOR KNOW-HOW AGREEMENTS FROM THE ASPECT OF THE PROVISIONS CONTAINED WITHIN THE MACEDONIAN AND EUROPEAN UNION LEGISLATION
Suzana Nashkova 475

POLITICS...491

САМОЗАШТИТАТА ВО МАКЕДОНСКОТО ОПШТЕСТВО ОД ВРЕМЕТО НА СОЦИЈАЛИЗМОТ ДО ДЕНЕС
Драган Веселинов 493

ORGANIZATION AND STRUCTURE OF THE POLICE
Kostadina Klechkaroska 505

ИЛЕГАЛНАТА МИГРАЦИЈА КАКО ПРАШАЊЕ ПО БЕЗБЕДНОСТА
Фелимена Лазаревска, Стефанија Агротова, Тања Јовановска 523

НЕКОИ ПРЕДИЗВИЦИ НА МЕЃУЕТНИЧКАТА ИНТЕГРАЦИЈА ВО ОБРАЗОВАНИЕТО ВО МАКЕДОНИЈА
Бујар Адили.. 537

RISKS AND POSSIBILITIES OF FEDERALISM IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION
Victoria Chernikova 553

COSMOPOLITAN DISSONANCE AND GLOBAL JUSTICE
Marin Beroš 563

СОВРЕМЕННЫЙ ГЛОБАЛЬНЫЙ КОНФЛИКТ: ПРОБЛЕМА ИДЕНТИФИКАЦИИ
Александра Викторовна Глухова 577

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ТЕОЛОГИЯ В ИДЕОЛОГИЧЕСКИХ ЭЛЕМЕНТАХ СОВРЕМЕННОЙ ПРАВОВОЙ СРЕДЫ
Сергей Хорунжий 597

THE INFLUENCE OF ASSESION TO THE EU INTERNAL MARKET ON THE SOCIAL MODEL
Valbona Nano 619

THE EUROPEAN UNION AS A GLOBAL ACTOR PRESENTED THROUGH ITS FOREIGN POLICY
Elena Tilovska-Kecedzi 631

THE IMPACT OF THE NEW TECHNOLOGIES ON THE INTERNATIONAL RELATIONS
Dejan Marolov 639

ВЛИЈАНИЕТО НА ОРГАНИТЕ НА ДРЖАВНАТА ВЛАСТ ВРЗ ДОНЕСУВАЊЕТО НА НАДВОРЕШНО - ПОЛИТИЧКИТЕ ОДЛУКИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Хаљим Бајрактари, Љуљзим Фаризи.. 645

ФИКЦИЈАТА НА ОБЈЕКТВИНИТЕ КРИТЕРИУМИ ПРОТИВ ПРАВОТО НА САМООПРЕДЕЛУВАЊЕ: ПРИМЕРОТ НА МАКЕДОНСКОТО МАЛЦИНСТВО ВО БУГАРИЈА
Стојко Стојков 659

GROWING IMPORTANCE OF THE CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION IN SAFEGUARDING HUMAN RIGHTS
Zaneta Poposka 677

РЕАЛИЗАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ГУМАНИТАНОГО ПРАВА В КАНАДЕ
Павел Владимирович Донцов 691

THE POLITICAL PARTIES PROGRAMS AND THEIR STRUCTURE IN REGARDS TO EFFORTS FOR DEVELOPMENT OF MULTI-ETHNIC SOCIETY IN MACEDONIA
Natalija Shikova 697

CRISIS AND CHALLENGES OF THE MACEDONIAN ASSEMBLY 1991-2014
Goran Shibakovski, Daniela Koteska Lozanoska 719

ТРАНСПАРЕТНОСТ НА ФИНАНСИРАЊЕТО НА ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ И ИЗБОРНИТЕ КАМПАЊИ
Ирена Поповска 727

ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ИДЕОЛОГИИ В ПЕРИОД СОЦИАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ: ОПИТ РОССИИ
Николай Баранов 751

ПАРЛАМЕНТОТ - ПРЕТСТАВНИЧКИ ОРГАН НА ГРАЃАНИТЕ ИЛИ НА ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ
Снежана Гушева 777

TURKEY AFTER THE ELECTIONS: A PYRRHIC VICTORY?
Zeynep Kaya 795

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА СОЗДАНИЯ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ИМИДЖА ПРЕЗИДЕНТА РФ
Мария Лапыгина 807

ВЛИЈАНИЕТО НА ИЗБОРНИТЕ ПРАВИЛА ВРЗ ПРЕТСТАВЕНОСТА НА МАЛЦИНСТВАТА ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Никола Амбарков 815

ЈАВНА АДМИНИСТРАЦИЈА И ЈАВНА ПОЛИТИКА – ДИХОТОМИЈА VIS-À-VIS ЗАЕМНА КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ
Дејан Витански 831

THE EMPLOYMENT PROCESS IN TOURIST COMPANIES AS A CONDITION FOR THEIR ENTREPRENURIAL ADVANCE
Zlatko Jakovlev, Mimoza Serafimova, Cane Koteski 841

ПРОБЛЕМЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ
Наталья Симонова 857

ENTREPRENEURIAL ADVANCEMENT OF WOMEN IN TOURISM: THE CASE OF MACEDONIA
Mimoza Serafimova, Biljana Petrevska 863

ВИДОВИ И ТИПОВИ НА МЕНАЏЕРИ
Војо Беловски 877

SOCIETY **889**

ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Виолета Ничева Тиквешанска 891

THE CIVIL PERSPECTIVE ON THE METHOD OF PREVENTION OF CORRUPTION
Cane T. Mojanoski 901

ГРАЃАНСКАТА ПАРТИЦИПАТИВНОСТ ВО ПРОЦЕСОТ НА ДОНЕСУВАЊЕ НА ОДЛУКИ ВО ЕДИНИЦИТЕ НА ЛОКАЛНАТА САМОУПРАВА ВО Р. МАКЕДОНИЈА
Страшко Стојановски, Јован Ананиев 917

ГЕНДЕРНЫЕ РОЛИ, СОЦИАЛЬНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ И ВЕЧНИЙ КОНФЛИКТ В РОМАНЕ МАРЕ КАНДРЕ «ЖЕНЧИНА И ДОКТОР ДРЕЙФ»
О.В. Тихонова 933

ON THE FORMATION OF A EUROPEAN IDENTITY
Dmitriy Galushko 937

ПАТОПИСЕЦОТ ПОМЕЃУ ЗАПАДНАТА И ИСТОЧНОЕВРОПСКАТА КУЛТУРА: ЕМОЦИОНАЛНИОТ ДИСКУРС ВО СОВРЕМЕНИОТ ПАТОПИС НА ПЕТЕР ХАНДКЕ
Милица Денковска 943

РЕЛАЦИЈАТА ИСТОК-ЗАПАД (ОРИЕНТАЛИЗАМ-БАЛКАНИЗАМ) ВО ЕДНА СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ДРАМА
Милена Ристова-Михајловска 955

NATIONAL FUTURISM AND INVENTED TRADITIONS OF CHUVASH IDENTITU
Maksym W. Kyrchanoff (Kărçansen Makşămĕ) 965

IDENTITIES, CULTURAL DIVERSITY AND BOUNDARIES IN POSTSOVIET COUNTRIES (CASES OF MOLDOVA AND RUSSIA)

Olga Sidenko, Darya Scheglova 981

МАКЕДОНАКИОТ НАЦИОНАЛЕН ИДЕНТИТЕТ ВО ПРЕГРАТКА НА ЕВРОПСКИОТ КОЛЕКТИВЕН ИДЕНТИТЕТ

Анита Димитријовска Јанкуловска 997

СПОРОТ ЗА ИМЕТО МЕЃУ МАКЕДОНИЈА И ГРЦИЈА: МАКЕДОНСКИОТ ИДЕНТИТЕТ И УПОТРЕБАТА НА ТЕРМИНОТ „МАКЕДОНЕЦ“ ВО ДЕЛОТ НА МАКЕДОНИЈА ПОД ГРЦИЈА

Димитар Љоровски, Страшко Стојановски, Магдалена Николова.......1005

ФАЛШИВОЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ ОБ «АМЕРИКАНСКОЙ МЕЧТЕ» В АМЕРИКАНСКОЙ КУЛЬТУРЕ ИММИГРАНТОВ

Сафаа Рабееах 1025

Е-ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО КАКО МОЖНОСТ ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА НАУЧНАТА МИГРАЦИЈА ОД РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Татјана Петковска Мирчевска, Наташа Данилоска, Диана Бошковска, Зоран Јаневски...1035

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ВЛАСТИ И МЕСТНЫХ ЭТНИЧЕСКИХ И КОНФЕССИОНАЛЬНЫХ СООБЩЕСТВ КАК УСЛОВИЕ И ГАРАНТИЯ НОРМАЛЬНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ МИГРАНТОВ

Михаил Глебович Федоров 1049

THE RELATIONSHIP OF GLOBALIZATION AND ISLAMIC RELIGION IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION

Фатмир Заими 1061

THE NEW ROLE OF CULTURE, HISTORY AND ARCHAEOLOGY IN THE GLOBALISED WORLD OF PERCEPTIONS

Ljuben Tevdovski 1073

GLOBALIZATION AND ITS IMPACT ON THE CONTEMPORARY SOCIETY

Xhemail Limani 1087

MORAL HAZARD AND GLOBAL FINANCIAL CRISIS IN 2008
Slavejko Sasajkovski, Ljubica Micanovska 1099

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ АНОМИИ И ОТЧУЖДЕНИЯ В НАУЧНОМ ПРОСТРАНСТВЕ СОЦИОЛОГИИ РЕЛИГИИ
Карина Ивановна Политкина, Светлана Викторовна Ануфриенко 1113

INTERNET AS AN IMPETUS FOR SOCIAL CHANGE
Ljupcho Cvetkovski 1121

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКЕ В СТРАНАХ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ
Татьяна Шелудякова 1133

СЕМЕЈСТВОТО И СЕМЕЈНИТЕ ВРЕДНОСТИ ВО СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦА И МЛАДИ
Јованка Денкова 1143

ВЛИЈАНИЕТО НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВРЗ МАКЕДОНСКОТО СЕМЕЈСТВО
Македонка Радуловиќ 1161

СЕМЕЈСТВОТО И СЕМЕЈНИТЕ ВРЕДНОСТИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ
Тања Јовановска 1171

ПОЈАВАТА НА БЕЗДОМНИШТВО: ОСВРТ КОН РАБОТАТА НА ПУНКТОТ ЗА БЕЗДОМНИЦИ ВО МОМИН ПОТОК ЗА ПЕРИОД ЈУЛИ – ДЕКЕМВРИ 2014
Драгана Лазаревска 1181

КУЛТУРНАТА МАРГИНАЛИЗАЦИЈА НА ЖЕНИТЕ ДЕТЕРМИНИРАНА ОД АНДРОЦЕНТРИЗМОТ
Гзим Цамбази 1199

ИЗОБРАЖЕНИЕ БЫТА ДЕРЕВНИ В ПОВЕСТИ А. ВАРЛАМОВА «ДОМ В ДЕРЕВНЕ
Татьяна Анатольевна Тернова 1209

КОГА ИДЕОЛОГИЈАТА ЈА ЗАМЕНУВА РЕЛИГИЈАТА – СУДИРИТЕ СЕ ВО ЕКСПАНЗИЈА
Марија Емилија Кукубајска 1213

MEDIA AND COMUNICATION....................................1229

AUDIOVISUAL MEDIA MARKET IN ALBANIA: THE TRANSITION TO DIGITAL BROADCASTING - THE LEGAL FRAMEWORK AND CHALLENGES
Endira Bushati 1231

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ИНСТИТУТЫ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ
Юрий Просвирнин 1243

NEW MEDIA – OPORTUNITIES AND CHALLENGES OF MODERN BUSINESS ORGANIZATION MANAGEMENT
Yanica Petkova Dimitrova 1265

МЕДИУМИТЕ И ГОВОРОТ НА ОМРАЗА: ПРИМЕРИ ОД ПРАКТИКАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Сузана Цамтоска-Здравковска, Андон Мајхошев, Јадранка Денкова...1277

ЈАЗИЧНИТЕ ОСОБЕНОСТИ НА НОВИНАРСКИТЕ ТЕКСТОВИ КОИ ГИ ТРЕТИРААТ ЕВРОАТЛАНСКИТЕ ИНТЕГРАЦИИ
Светлана Јакимовска 1297

ЈАЗИЦИТЕ- МОСТОВИ И ЅИДОВИ ВО КОМУНИКАЦИЈАТА
Драгана Кузмановска, Биљана Иванова, Снежана Кирова 1311

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF THE INFORMATION SOCIETY IN WORKS BY Y. MASUDA, M. CASTELLS, W. G. MARTIN
Anastasia Vasiliyevna Petukhova, Svetlana Krepysheva.............................1317

DEMETROPOLIZATION OF CULTURE IN THE PRINT MEDIA IN MACEDONIA
Andon Majhoshev, Suzana Dzamtoska-Zdravkovska..................................1325

Проф.д-р Јованка Денкова
Филолошки факултет
Универзитет „Гоце Делчев“-Штип

СЕМЕЈСТВОТО И СЕМЕЈНИТЕ ВРЕДНОСТИ ВО СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦА И МЛАДИ

Апстракт: Во трудот се осврнуваме на современата македонска книжевност за деца и млади, поконкретно на прашањето за семејството и семејните вредности кои се негуваат во истото. Во трудот ќе се задржиме на дела од македонската книжевност за деца и млади во кои ликовите/протагонистите покажуваат позитивни вредности во релациите со останатите луѓе. Преку ваквите ликови и дела, треба да им се помогне на децата и младите да градат релации во согласност со нивните семејни вредности, да им помогнат да го разберат значењето на поддршката во семејството, и да препознаат како овие семејни вредности кои треба да се негуваат од најраното детство ќе им помогнат да надвладеат одредени пречки или предизвици со кои ќе се сретнат во понатамошниот живот. За таа цел, ќе се разгледуваат текстови во кои експлицитно се третираат теми од современиот живот и современото живеење, како развод на родители, посвојувања, пороците на денешницата, конфликти во семејството, смрт во семејството, периодот на адолесценцијата, улогата на постарите (родителите, бабите и дедовците) при негување на овие вредности и сл. Бидејќи книжевноста за еден од најефективните начини да се воспитуваат младите генерации, ќе се издвојат дела од современи македонски автори во кои се негуваат позитивните вредности, како толеранцијата, разбирањето, воспитанието, вниманието кон другиот итн.
Клучни зборови: семејство, семејни вредности, книжевност за деца и млади.

Jovanka Denkova, Ph.D.
Faculty of Philology
Goce Delcev University, Stip

FAMILY AND FAMILY VALUES IN THE CONTEMPORARY MACEDONIAN LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUTH

Abstract: This paper focuses on contemporary Macedonian literature for children and youth exploring the issue of family and family values nurtured in literature. The paper will bring attention to works for children and youth by Macedonian authors in which the characters / protagonists show positive values in relationships with other people. The characters and their deeds should help children and young people to build relations in accordance with positive family values, help them understand the importance of family support, and to recognize how these family values, that need to be nurtured from early childhood, will help to overcome certain obstacles or challenges they will meet in the future. For this purpose, the texts which will be considered treat themes of modern life and modern living, such as, divorce, adoption, vices of today, family conflict, death in the family, adolescence, the role of elders (parents, grandparents) in fostering these values, and so on. Since literature is one of the most effective ways to educate young generations this paper elaborates on works by contemporary Macedonian authors that foster positive values such as tolerance, understanding, being considerate towards others and so on.
Keywords: family, family values, literature for children and youth.

1. Вовед – дефинирање на поимот *семејство*

Семејството може да изгледа како едноставен концепт, но не постои едноставна дефиниција на семејството. Во својата најосновна смисла, едно семејство е група на поединци, кои имаат правна или генетска врска, но за многу луѓе, семејството ќе значи многу повеќе, па дури и едноставна идеја на генетски врски може да биде покомплицирана отколку што изгледа. Вистинското семејство им овозможува на своите членови емоционално и духовно сродство преку: заеднички вредности, верувања и традиции, заеднички искуства и активности, безусловна и неосудувачка поддршка. Постојат случаи каде повеќе индивидуи се поврзани во групи на луѓе кои им пружаат емоционална и духовна врска како семејството, иако немаат легални или крвни врски меѓу себе. Такви се црковните заедници, студентските братства и сл. Дефиницијата за семејството постојано еволуира и секоја личност може да го дефинира семејството на различен начин зависно од врските кои ги има со останатите луѓе во нејзиниот живот. Со тек на времето семејството се менува, па така се менуваат и продлабочуваат и неговите семејни вредности. Секој член кој е вистински член на тоа семејство ќе помогне за да го збогати.[1] Семејните вредности, понекогаш наречени и фамилијарни вредности, се традиционалните и културните вредности (вредност што се пренесува од генерација на генерација во семејствата) кои се однесуваат на семејството во поглед на неговата структура, функција, улоги, верувања, ставови, и идеали. Во општествените науки, социолози го користат и терминот "традиционално семејство", кој се однесува токму на животната средина за воспитување на детето која социолозите ја идентификувале порано како норма. Овој термин "традиционалното семејство" подразбира семејство од средна класа со глава на семејство - татко и мајка домаќинка, во чии рамки се подигаат нивните биолошки деца. Секое отстапување од ова семејство - модел се смета за "нетрадиционални семејство".[2] Во изминативе 50 години, семејната структура се промени драматично. Денес постојат следниве типови на семејни структури, со тоа што одредени семејства можат да фигурираат во повеќе категории, значи границите меѓу нив не се многу јасни. Нуклеарното семејство е традиционален тип на семејна структура. Овој тип на семејство се состои од двајца родители и деца. Овој тип на семејство долго време се сметаше за идеален за одгледување на децата. Во ваквите семејства децата се здобиваат со сила и стабилност од двајцата родители. Семејството со еден родител се состои од еден родител кој одгледува едно или повеќе деца, било да е тоа татко или мајка. Овој тип на семејства е најголемата социјална промена во однос на семејната структура. Ваквите семејства е обично од позатворен тип и неговите членови наоѓаат начин заеднички да ги решат проблемите. Иако овие семејства се соочуваат со многу проблеми од типот на грижа и чување на децата, сепак многу од нив имаат помош од роднини и пријатели. Проширеното семејство се состои од двајца или повеќе возрасни кои се поврзани, според крвна врска или брак и кои живеат во ист дом. Оваа семејна структура вклучува повеќе роднини кои живеат заедно и кои работат со иста цел, како подигање на децата и извршување на семејните обврски. Многу вакви семејства вклучуваат и роднини, братучеди, тетки, баби и дедовци. Овој тип

[1] http://family.lovetoknow.com/definition-family

[2] Panasenko, N (2013). "Czech and Slovak Family Patterns and Family Values in Historical, Social and Cultural Context". *Journal of Comparative Family Studies* **44** (1): 79–98.

на семејни структури можат да се формираат и заради надминување на финансиски тешкотии или заради постари роднини кои не се во состојба да се грижат сами за себе. Бројот на ваквите семејства се зголемува сè повеќе. Додека повеќето луѓе кога зборуваат за семејство мислат на семејства кои задолжително подразбираат деца, постојат парови кои не можат да имаат или избираат да немаат деца. Овој тип на семејства без деца не спаѓаат во традиционалните стандарди поставени од општеството. Тие најчесто се состојат од маж и жена кои живеат и работат заедно. Честопати тие имаат миленичиња или имаат блиски контакти со нивните внуци како замена за нивни сопствени деца. Скоро половина од браковите завршуваат со развод и многу од овие индивидуи решаваат да се премажат/преженат. На тој начин се создава посвојувачко семејство, кое вклучува две различни семејства кои се обединуваат во нова заедница. Овие семејства се состојат од од нов сопруг и сопруга и нивните деца од претходните бракови или врски. И овој вид на семејства се чести како и нуклеарното семејство, иако тие имаат повеќе проблеми, од типот на потребен период за прилагодување и прашања поврзани со дисциплината. Членовите на ваквите семејства треба да научат да соработуваат со бившите партнери за да функционира семејството. Денес постојат многу семејства во кои бабите и дедовците ги одгледуваат своите внуци од различни причини. Според некои статистики, секое четиринаесетто дете е одгледано од неговите баба или дедо и родителите не се присутни во животот на детето. Ова може да е последица на смртта на родителите, зависност, напуштање или несоодветни родители. Многу баби и дедовци во вакви случаи мора да се вратат на работа или да најдат дополнителни извори на приходи кои ќе им помогнат во подигањето на нивните внуци. Не постои точен или погрешен одговор околу тоа кој е најдобар тип на семејство. Сè додека во семејството има љубов и поддршка меѓу неговите членови, тоа ќе биде успешно и ќе напредува.[3]

2. Дефинирање на поимот *Семејни вредности и видови*

Според Dictionary.com, "семејните вредности" се дефинираат како "морални и етички принципи кои традиционално се одржуваат и пренесуваат во семејството, и тоа чесноста, лојалноста, трудољубивоста и верата.[4] Според Merriam-Webster, "семејни вредности" се вредности од традиционален и конзервативен карактер кои се одржуваат за да се промовира стабилно функционирање на семејството и да се зајакне структурата на општеството.[5] Потоа, според OxfordDictionaries., "семејни вредности" се вредностите кои традиционално се научиле или засилиле во рамките на семејството, како што се високи морални стандарди и дисциплина.[6] Семејните вредности ги вклучуваат сите идеи за тоа како сакате да го живеете вашиот семеен живот, и тие често се пренесуваат од претходните генерации. Тие можат да помогнат во дефинирањето на однесување во различни ситуации, да им помогнат на младите да се направи добар избор, да се зацврсти врската што вашето

---

[3] http://family.lovetoknow.com/about-family-values/types-family-structures, пристапено на 18.08.2015

[4] http://dictionary.reference.com/browse/family+values.

[5] "family values". *Merriam-Webster*. Merriam-Webster, Inc., пристапено на 18.08.2015.

[6] *Oxford Dictionaries*. Oxford University Press, пристапено на 18.08.2015

семејство ја има. Постојат повеќе типови на семејни вредности, класифицирани како:
А) социјални (мир, правда, слобода, еднаквост, почит, неповредување на другите и застанување на страната на оние кои не можат сами да се бранат, одвојување на време за волонтирање во својата заедница, да се биде дарежлив и чесен кон другите, да се учествува во тимска работа и сл);
Б) политички (еднаков третман кон сите луѓе без разлика на нивната етнича, расна и религиозна припадност, како и сексуалната ориентација, патриотизам, отвореност кон нови видици и можности, почитување на правото и оние кои го спроведуваат, напорна работа за успех и сл.);
Б) религиозните вредности се однесуваат на очекувањата кои ги имаат луѓето за себе и останатите базирани на нивната вера. Иако секоја вера има свои верувања, сепак сите се однесуваат на тоа да се покажува сочувство кон оние на кои им е потребно, да се однесуваме кон другите како што сакаме да се однесуваат кон нас, континуирано духовно и интелектуално надградување, скромност, почит и ненасилно однесување во односите со другите);
Г) работните вредности ги вклучуваат сфаќањата и филозофијата на работата, финансиите, и како всушност ги трошите вашите пари. За децата, овие вредности подразбираат како тие се однесуваат кон училиштето и нивното образование (тимска работа, вложување максимален напор во работата/учењето, штедење, наоѓање начин за да се изразат идеите и креативноста, гордост кон постигнатото, образованието да биде приоритет, однос на почитување кон колегите, муштериите и авторитетите, да се има чувство дека нашата работа придонесува во општеството);
Д) моралните вредности се нашите индивидуални вредности за тоа што ние мислиме за она што е добро или лошо. Тие се основата врз која ги носиме нашите одлуки (чесност и благородност, храброст, трпеливост, издржливост, преземање на лична одговорност), и
Ѓ) рекреационите вредности се однесуваат на сите активности кои ја вклучуваат играта и забавата. Тие ја зајакнуваат блискоста во семејството, можностите за учење, создава спомени, се подобруваат социјалните вештини (организирање заеднички семејни забавни игри, организирање заеднички одмори и сл.).[7] Според Susie Duffy, семејството е конзистентна социјална заедница која се состои од родители и децата кои ги одгледуваат, а семејните вредности таа ги дефинира како вредности кои семејството ги развива и кои се основа за тоа како децата ќе учат, ќе растат и ќе функционираат во светот.[8]

Токму заради важноста која семејството ја има за развојот на децата, во овој труд ќе се разгледува семејството и семејните вредности како најважен сегмент од општеството во кој идните генерации се оспособуваат за фунционирање во рамките на истото. Оваа тема ќе се разгледува преку примери од современата македонска книжевност за деца и млади, при што ќе се задржиме на дела од македонската книжевност за деца и млади во кои ликовите/протагонистите покажуваат позитивни вредности во релациите со останатите луѓе. Преку ваквите ликови и дела, треба да им се помогне на децата и младите да градат релации во согласност со нивните

[7] http://family.lovetoknow.com/list-family-values, пристапено на 15.08.2015
[8] http://www.parentiq.com/news/DefiningYourFamilyValues.asp, пристапено на 15.08.2015

семејни вредности, да им помогнат да го разберат значењето на поддршката во семејството, и да препознаат како овие семејни вредности кои треба да се негуваат од најраното детство ќе им помогнат да надвладеат одредени пречки или предизвици со кои ќе се сретнат во понатамошниот живот. За таа цел, ќе се разгледуваат текстови во кои експлицитно се третираат теми од современиот живот и современото живеење, како развод на родители, посвојувања, пороците на денешницата, конфликти во семејството, смрт во семејството, периодот на адолесценцијата, улогата на постарите (родителите, бабите и дедовците) при негување на овие вредности и сл. Бидејќи книжевноста за еден од најефективните начини да се воспитуваат младите генерации, ќе се издвојат дела од современи македонски автори во кои се негуваат позитивните вредности, како толеранцијата, разбирањето, воспитанието, вниманието кон другиот итн.

3. Семејството и семејните редности во современата македонска книжевност за деца и млади

Најпрвин ќе се осврнеме на дела кои се сметаат за зачетоци на книжевноста за деца во Македонија, како што е „Автобиографијата" на Григор Прличев. Во ова дело се потенцира поврзаноста на членовите на семејството, особено на малиот внук Григор со дедото, кој му е учител во животот откако како мал останува без татко: „Дедо беше земјоделец, висок и белобрад старец, но трудољубив. Он секоја сабота просеше милостиња за затворениците" од каде се гледа дека дедото бил милостив човек кон намачените и сиромашните, но имал особено голема желба да го изучи внукот: „На Григора се надевам; и ти да се надеваш...Дај ми клетва оти ќе го прашчаш на училиште". На ист начин е опишана и борбата на неговата мајка да осигура леб за семејството, преку работа како измеќарка по туѓите куќи: „Милата носеше на главата еден уште мокар болјарски килим, од грамадна должина и ширина, здиплен in octavo килим кого маска со мака би го носела. Ми се раскина срцето. Кога ме виде, таа ги запре офкањата (46).[9] Односот на дедото кон образованието на внукот, советите кои му ги дава, грижата за семејството, беспоштедната работа на мајката која не се штеди за семејството, доволно говори за негуваните семејни морални и социјални вредности кои се негувале во ова семејство во 19 век.

Ако се осврнеме кон творештвото на некои од македонските писатели за деца и млади од првата повоена генерација, како Глигор Поповски, Ванчо Николески, Видое Подгорец и други, ќе се забележи дека во првата фаза од своето творештво сте тие ги преферираат и потенцираат семејните вредности, чесноста, трудољубивоста, меѓусебната почит и сл. На пример, во својот роман „Бојан", Глигор Поповски, преку приказната за детето кое останува само во колибата на деда си во планината да се грижи за животните и за себе преку зима, ги поучува младите читатели на негување на чувството за лична одговорност, но и грижа за другите. Таму, Бојан „поминува низ многу искушенија што во секој миг му се закануваат од белите широчини на планината, од тоа ,,за очи чудесно убаво бело зло", со волчешки завивања, кучињата Стрела и Караман, срнчето Кротка и, над сè, со одважноста на Бојан, а би рекол и со неговата снаодливост и мудрост, во сè да

[9] Григор Прличев, Сердарот. Автобиографија, Матица македонска, Скопје, 2003.

учествува и од сè да излезе како победник! Бојан е победник бидејќи е многу голема неговата љубов спрема убавините, тајните и опасностите на планината“.[10] Битката за опстанок во убавата и опасна планина, Бојан на моменти како да ја губи.Таа борба, иако неуспешна, ќе му ги тргне на момчето мислите од секојдневните грижи и проблеми и ќе ги изгони стравот и неспокојството. Работата и советите кои ги добивал од деда си и мајка си претходно, ќе му помогнат на Бојан да си ги разбистри мислите и да ја задржи присебноста во клучните моменти. Во тој контекст и Душко Цацков истакнува дека романот ,,Бојан“ „содржи хуманистичка нагласеност. Имено, според него, во ова дело, Глигор Поповски, уште еднаш, настојува да ги глорифицира добрината и справедливоста и да го одреди нивното место во животот на луѓето“.[11]

Во „Сказна за Вилен“[12] се потенцира активниот однос кон трудот, и преку сказновидната рамка за потрагата по виножитото кое треба да подари невидено богатство, се поучуваат младите генерации дека среќата во животот не се постигнува преку ноќ и набрзина, туку само со труд и работа: „Вилен беше среќен-пресреќен, зашто можеше да печали за себе и за својот пријател... За ѕуницата Вилен веќе не сакаше ни да мисли. Во заедничкиот живот со стариот рибар, во кој израсна и сфати многу нешта, тој разбра нешто најважно: среќата и богатството се спечалуваат само со труд. Патем си купи убав коњ, токму таков каков што постоеше во неговите дамнешни детски желби (43-44).

Веќе во романот „Заборавениот колосек“ од истиот автор, како резултат на социјалните глобални промени, почнуваат да навлегуваат и други теми, како распад на семејство, дисфункционално семејство и сл. Главниот јунак, Јанко, заради неморалниот живот на мајка си, додека татко му е во странство, го напушта домот и во знак на револт избира да живее на улица, како бездомник. За среќа, таму не е препуштен сам на себе и среќава и други несреќници како него, кои нема да дозволат да го завлечат негативните влијанија и пороците, па преку еден активен однос кон работата (бараат од него да работи, да печали за да си го плаќа живеењето во заборавениот вагон на железничката станица), го оспособуваат за животот: „Чудно е колку еден несреќник може да му помогне на друг и што само еден несреќник може да разбере и да сфати друг несреќник, па да го поткрепи, да го поткрене ако потклекнал (73)[13]. Преку развивање и негување на чувството за социјална правда, сочувство, авторот ги воспитува младите поколенија на хуманост.

Романот „Белото циганче“[14] од Видое Подгорец открива трагична тема на дете останато сираче во војната, дете кое било посвоено од циганска черга. Останувајќи без родители, во некои од виорите на последната војна, стариот и добар баба Мулон, циганин, го посинил како свое дете, го сакал и како свој единствен родител и со своите совети го упатил на вистинскиот пат, да не се оддаде на просјачење и кражби. Во овој пример на посвојувачко семејство, според

---

[10] Миодраг Друговац, *Книжевност на безусловниот континуитет*, во кн. *Македонската книжевност за деца и младина*, Детска радост, Скопје, 1996, стр. 238.
[11] Душко Цацков, *Литература за деца и млади*, НИО „Просветен работник“, Скопје, 1982, стр. 123.
[12] Глигор Поповски, Сказна за Вилен, во кн. Сказни, Детска радост, Скопје, 1984.
[13] Глигор Поповски, Заборавениот колосек, Детска радост, Скопје, 2001.
[14] Белото циганче, Видое Подгорец, Култура, Скопје, 2001.

погоре кажаното, таткото-посвоител со искрена родителска грижа го оспособува младиот Таруно за животот. За разлика од него, како член во семејството е сопругата на Баба Мулон, старата Хенза која кон малото најденче покажува невидена нетолеранција и омраза. Тоа најпрвин доаѓа до израз во разговорот на старата Хенза со Баба Мулон, при што нејзината омраза кон детето Таруно добива чудовишни размери: „Ајде, додека е уште мал – избркај го! Попусто ни го јаде лебот...Ако не го избркаш, јас, со мои раце ќе го отрујам, ќе го ослепам...Со врела вода ќе му ги попарам...“ (14-15). Нејзините зборови на омраза и жед за нанесување болка на Таруно кај Баба Мулон раѓа бунт и заштитнички однос кон Таруно, па од тие причини тој ѝ се обраќа со зборовите „Змијо, змијо...да те нема...Отровнице“ (16). Посебно внимание во овој роман заслужува односот на селаните (возрасни и деца) кон Циганите како кон народ кој нема свој дом, свое родно огниште, луѓе кои питаат по селата или се занимаваат со разни криминални дејанија. Притоа, во обраќањето кон Циганите и за нивна квалификација, селаните користат многу зборови (аугментативи и пејоративи) со погрдно значење: „Ѓупчишта“, „Ѓупчиња“, „Веќе се накучиле под врбине“, Ќе ни ја поцрнат водата“ (26); „Ајде Ѓупци, собирајте си ги парталите и – магла! Да ве нема оттука! (27); „...крадци...“(60), итн.

Романот „Волшебното самарче“ од Ванчо Николески открива семејство со еден родител-мајка и едно дете, зашто таткото загинал за време на војната која сѐ уште трае. Улогата на глава на семејството ја презема малиот Трајче кој со своето коњче се грижи за семејството, но и суровоста на животот ќе го научи активно да се вклучи во борбата за слобода на својот народ, така што семејните вредности кај овој лик се на највисоко можно ниво, и тоа како социјалните вредности, така и моралните, а пред сѐ патриотско-политичките.

„Големи и мали“ е роман од Бошко Смаќоски и во него верно и сликовито се прикажани кавгите меѓу возрасните на една улица. Тогаш како сета нетрпеливост да доаѓа до израз и на показ излегуваат сите маани, недостатоци и неморални појави на жителите од улицата „Караорманска“. Таа улица, всушност, е и „главен лик во романот, лик од кој се одгласуваат и добрините и лошотилаците на една препознатлива градска периферија“. Таму живеат возрасни луѓе „коишто се заболени од малограѓанска злоба, инфантилна ароганција, примитивна нетрпеливост, општествена деструкција и морални престапи“[15] и како такви се пројавуваат и низ секојдневните вербални пресметки: „куче валандовско“ (175), „куче касапско и некултурно“ (177), „Простаци!“ (2013), итн.

Во романот „Бубреже“[16] од Ката Мисиркова-Руменова се третираат современи социо-општествени, културни и морални прашања од денешницата, а кои се реперкуираат врз современото семејство, предизвикувајќи губење на работа, беспарица, штрајкови, разводи, дрога итн. Главниот лик, девојката Елена никаде не може да го најде својот мир, ни дома, ни во врската со Којдан.првиот немир и изместување од сигурното лежиште во семејството и лежерното секојдневие го внесува доаѓањето на тетка ѝ Роза, која се враќа дома по третиот развод: „Таа личеше на брана. Една пукнатина ако се појавеше, од некаде ќе истечеше големата вода и ќе поплавеше сѐ. Една искра да летнеше од нејзиното огниште, ќе изгореше

---

[15] Миодраг Друговац, Македонската книжевност за деца и младина, Скопје, Детска радост, 1996.
[16] Бубреже, Ката Мисиркова-Руменова, Детска радост, Скопје, 2001.

од сувото и суровото (50). Единствено место каде се чувствува како своја и далеку од сè, е тениското игралиште на кое младите се дружат и рекреираат. Третирајќи вакви современи теми, авторот ги пласира предупредувачките тонови до општеството за правецот во кој се движи развојот на младата личност, препуштена на денгубење, а единствен спас од тоа е активноста, спортот и новите пријателства.

Во романот „Улица“[17] од Славко Јаневски, групата млади момчиња, чие главно пребивалиште е улицата, го бараат своето место. Главниот јунак, Јане не може да се пронајде и да најде заеднички збор со никој во семејството, зашто таму владеело сивило и монотонија. Преку описот на само еден ден, тој го опишува целото свое детство каде сите останати денови биле идентични едни на други. Сиви и досадни. Ништо не се случувало и како да застанало самото време. Тоа нему не му се допаѓа сака нешто повеќе, не прифаќа монотонија. И тој опишан ден во самиот роман тој го доживува многу лошо, бидејќи и покрај присуството на дел од неговите домашни тој бил игнориран, никој ништо не му зборувал и само се сопнувале од него. Тој едноставно се чувствува невидлив, незабележлив, исто како да не постои и тоа не му се допаѓа. Затоа тој има само уште две можности каде што може да се докаже, а тоа се училиштето и улицата. На него преостанува да реши за што ќе се определи. Значи неговото незадоволство и желбата за нешто ново и поинакво го тера постојано да истражува сè додека не го пронајде она вистинското. Во наредната фаза тој смета дека спас може да најде во училиштето. Во продолжение е опишано и училиштето кое е претставено како многу здодевно, а професорите во него се анегдотски па дури и карикатурно прикажани и опишани, бидејќи сите се здодевни, бавни, неинтересни, а во исто време премногу строги. Тој чувствува дека се недопирливи. Не може да очекува од нив одреден совет. Тој дури одредени професори по одредени предмети ги исмејува и се чувствува разочарано бидејќи и ова место е непогодно за изградување на неговата личност. Значи преостанува само улицата. Тука дефилираат само негативни ликови кои се на работ на егзистенцијата, злото и на ужасното. Јане влегува во неколку опишани мрачни случки заедно со уличната банда, но и тогаш сфаќа дека за него приоритет е книгата. Тоа е неговото главно орудие. Желбата да доживее нешто несекојдневно е неговиот единствен мотив за ваквиот живот и не е социјално обусловен(за разлика од другите ликови). При учеството во акциите, тој постојано е свесен за границата меѓу доброто и злото. Тој по извршеното дело секогаш се чувствува лошо, изиграно, наместено и наместо исполнето и авантуристички како што очекува на почетокот, тој е разочаран. Тој се кали на улицата, но никогаш вистински не ѝ припаѓа. На крај, сфаќа дека тоа не е неговиот простор за живот и затоа го напушта. По сè изгледа, Јане осознава некои работи и созрева, а со тоа изградува и свој идентитет.

„Ѕвездени перничиња“[18] е збирка раскази-сказни за деца во која има 13 сказни, за секој месец од годината и сите тие носат длабоки морални поуки за децата. Издвојувајќи некои од ние, ќе се задржиме на првата, „Сказна за

---

[17] Славко Јаневски, Улица, Детска радост, Скопје, 2004.

[18] Славка Манева, Ѕвездени перничиња, Детска радост, Скопје, 2005.

вџашената принцеза". Оваа сказна раскажува за една разгалена принцеза која не знаела да ги извршува домашните задачи и везден седела покрај прозорецот, а сите луѓе што поминувале морале да ѝ се поклонат. Нејзиниот татко секогаш ѝ велел: „*Дете мое, па ти нема ништо да знаеш... Подоцна ќе се срамуваш поради тоа*". Преку ваква сказновидна форма, авторот на децата им пренесува поуки важни за развивање на нивните работни навики.

„Сказна за жалната врба" раскажува за љубовта и почитта помеѓу братот и сестрата кои додека живееле заедно се заколнале еден на друг дека вечно ќе се сакаат и ќе си помагаат: „Јас се колнам дека ќе ти помагам секогаш кога ќе бидеш во неволја. Ако не – камен да се сторам! " „И јас се колнам дека секогаш ќе те сакам и нема никогаш да те излажам. Ако не – дрво да се сторам!". Сестрата се мажи и доаѓа по долго време, тажна и овената: „Што се случило со тебе, мила моја сестро? Што мака имаш, та си ослабнала олку?" Сестрата не му ја открила макатa на братот и како што ветила дека ќе се стори така и било, се сторила во врба. Авторката Манева оваа сказна ја раскажува како еден вид на легенда која останала уште од одамна. Дрвото се уште се нарекува и „жална" врба бидејќи било идентично на душевната состојба на младата девојка. Овде акцентот е ставен на несебичната љубов помеѓу братот и сестрата и жртвувањето на сестрата за да го поштеди братот од непријатости се транформира во врба. „Сказната за цвеќето омајниче" има слична содржина со народната сказна „Девојчето и дванаесте месеци" и класичната народна сказна „Пепелашка". Во еден ваков тип на посвојувачко семејство во кое биолошката мајка е почината, маќеата го измачувала девојчето на сопругот додека нејзиното го гледала како некој скапоцен предмет. Вредното девојче се заљубило со овчарчето, а тоа го приметила и злобната маќеа: „Ами доведи го, ќерко, да го видам дали ти прилега убавината и умот–рекла таа", но не го направила тоа со добри намери туку со цел да ја уништи нивната љубов. „Сказна за светулките" е подарок од Јуни. Оваа сказна раскажува за строгоста на еден татко кон неговата ќерка. Девојката не можела да ја издржи тортурата во едно такво семејство и побегнала во шумата. Била премногу воодушевена од светлината и убавините во природата. Кога дознал татко ѝ ја преколнал да стане ноќна самовила. Иако оваа сказна не пружа некоја добра педагошка поука (напуштање на родителскиот дом), таа истовремено им укажува на родителите на одредени педагошко-психолошки обрасци на однесување во рамките на семејството.

„Седмичка малата вештеричка"[19] е роман од Славка Манева во кој преку една сказновидно-фантастична тема, темата на вештерките, авторот ни ги открива семејните вредности кои треба да се негуваат во семејството, иако понекогаш сѐ наоколу налага да се постапи поинаку. Седмичка е мала вештерка која живеејќи во светот на вештерките мора да се однесува како и сите останати од нејзиниот род, но со неа тоа не е случај. Во делото гротескно зазвучуваат деловите каде се кажува дека во вештерскиот род има сѐ што има и во нашиот-човековиот: спортски натпревари и модни ревии, а од друга страна заради физичкиот изглед Седмичка не е прифатена од својот род, поточно таа е осудена на потсмев заради тоа што прилега на човечко, а не на вештерско дете. И работните навики на вештерките не се во согласност со она на што ги

[19] Славка Манева, Седмичка малата вештеричка, Детска радост, Скопје, 2001.

поучуваме нашите деца, но користејќи го методот на опозиција, авторката го постигнува вистинскиот ефект, одбивност кон нечистотијата и негување на работни навики: „Куќите не се метат и не се чистат никогаш, зашто вештерките не ги сакаат чистотата и уредноста. Колку е куќата понечиста, толку се смета за поотмена во вештерскиот род (8); „Вештерскиот град прекуден одекнува од кавги, тепаници и клетви...Низ собата летаат капаци, тенџериња, тави (10).

Во романот „Киндер квачка“, Киро Донев на децата им ја доближува сликата за едно нуклеарно современо семејство, тесно поврзано со бабата и дедото кај кои внукот заминува на летен распуст. Во романот „Киндер квачка“ од Киро Донев се среќава ликот на дедо Илија, кој откако заминува во пензија, како да не знае што да прави со себе, па наоѓа утеха во природата, нејзините убавини и законитости. Тој преку зборови и дела се обидува да развие еколошка свест и љубов кон природата кај својот внук: ,,Зошто да береме повеќе отколку што ни е потребно? Природата, внучко, не ги сака натрапниците, оние што одат во уништувачки походи на нејзините природни богатства. На нејзината богата трпеза, има место и храна за секого, речиси, во сите годишни времиња. Но, секој треба да си земе само толку, колку што му е доволно да се прехрани, да опстане, а и да остави од тоа и за оние што ќе дојдат по него...Само оној кој ја почитува природата, кој ја брани и ја чува, оној кој не ја нарушува нејзината рамнотежа и ги почитува нејзините непишани закони само тој има право да ги користи нејзините добра!“(стр.79).[20] Дедо Илија е необичен човек, кој секогаш наоѓа прибежиште во природата, нејзините убавини и богатства. Ги познава тајните на лековитите билки, па постојано трага по нив. Тој е човек од науката, "жива енциклопедија што оди", но и човек близок на природата, близок на детските палавости.

„Ден потоа“[21] е роман од Васил Тоциновски кој е еклатантен пример за тоа како социјалните промени и турбуленции во општеството се реперкуираат врз семејството и изместувањето на семејните вредности. Тоа е едеен од оние романи кои се ориентирани кон живеењето на современиот млад човек. Во него, преку интересна опсервација на секојдневните активности на група млади, се прикажани дилемите со кои се соочуваат младите во современото бурно живеење. Значајно место заземаат и секојдневните социјални и економски движења во општеството се реперкуираат и врз семејниот и емотивниот живот на младите. Авторот зафаќа актуелни настани кои ја зафатија нашата држава по осамостојувањето: приватизацијата, отпуштањата од работа, безработицата и рефлесијата на сите тие настани врз луѓето, особено семејствата. Во тешките времиња на транзицијата, се случија распади на многу семејства. Многу деца и младинци останаа на улица, препуштени сами на себе. Многу од нив најдоа излез во безизлезот, но голем број и пронајдоа нови, погрешни патишта. На една таква крстосница ќе се најде и Јованче, главниот лик на романот, чија мајка со своето неморално живеење го принудува да се оддалечи од неа. Грижата за него ја презема студентот Дарко и го спасува од многу опасности на улицата, а со тоа запаѓаат во опасни ситуации. Од тие причини, во романот има мноштво зборови со погрдно значење, навреди и

[20] Киро Донев, Киндер квачка, Детска радост, Скопје, 2002.
[21] Васил Тоциновски, Ден потоа, Детска радост, Скопје, 2001.

закани: „посерковци никакви“(11), „злобник“(16), „арамија“(22), „крадец“(23), „дркаџијо“(26), „мочко низаеден“, „мочковци како тебе“, „глупчо“, „мрсулко“(36), итн.

Во романот *Куќичката со бела шамија* од Михо Атанасовски „дејството се одвива во околните места на Скопје за време на окупацијата на Македонија...Станува збор за еден вид роман-огледало на состојбите и големите херојства на малите херои. Во тоа огледало се одразени борбените и други акции, но исто така и внатрешната драма на јунаците. И, не е тоа само роман за преживеалиците на браќата Мите, Столе и Владе, наречени *угурсузи* од тетка им кај која се засолнети по заминувањето на нивните родители во партизани, наречени и *чкембари* од селските деца“[22] (Китанов, Марјановиќ 2007:382). Во романот се дава убав пмрер за семејство кое ја губи својата првобитна форма заради отсуството на биолошките родители, но децата не се препуштени сами на себе, туку ја менуваат семејната средина во која нивните семејни вредност (патриотски, социјални, морални) се зајакнуваат уште повеќе. Тоа е роман во кој во времетраење на две зими децата израснуваат во сериозни млади луѓе на кои им се доверуваат и сериозни партизански акции. Притоа, тие доаѓаат во судир и со окупаторите, но и со домашните предавници.

Во романот *Скалила* одКата Мисиркова Руменова се дава слика на растењето и созревањето на детето. Насловот на романот асоцира на тоа растење, кога неосетно се совладуваат скалилата на животот, едно по едно, тешко, но упорно, а секој ден носи нови сознанија. Главниот лик, момчето Боро е оставен сам да ги совладува сите дилеми кои го мачат. Боро е „единец на ситуирани и амбициозни родители; мајка му е педијатар во клиниката за детски болести, а татко му е директор на едно увозно-извозно претпријатие“. Родителите на Боро постојано се отсутни, мајката „си мести дежурства и постојано е на фризер или шивач“, а таткото е „неуморен“ патник за Алжир, Сингапур, Кина“[23] (Китанов 2007:11). Ако има недостаток од емоционална подршка и недоволна или несоодветна грижа за детето во најраната фаза од неговиот развој, постојат реално големи шанси за нарушување во однесувањето на детето во време кога ќе тргне на училиште.[24] Оставен сам на себе, и на грижата на домашната помошничка, Боро се свртува кон улицата, каде ќе зацврсне, ќе запознае различни типови, луѓе и карактери, ситни криминалци, но и добриот збор на уметникот Апостол, а се разбира, ќе ги почувствува и првите љубовни трептежи. Иако детето честопати е препуштено само на себе, благодарение на добрите луѓе со кои остварува познанства, каков што е уметникот Апостол, Боро ќе умее во себе да ги зацврсти своите морални сфаќања.

Во романот „Летачкиот човек Пеперут“[25] е прикажан еден заеднички летен одмор на две семејства на двајца другари од детството, кои живеат едниот во Македонија, другиот во Шведска. Тие решаваат летниот одмор со своите семејства да го поминат во Охрид, но старото југо на Бошко се расипува во

---

[22] Блаже Китанов, Воја Марјановиќ, *Литература за деца и млади*, кн.2, Штип, Педагошки факултет Гоце Делчев“, 2007.
[23] Блаже Китанов, *Литература за деца*, Штип, Педагошки факултет „Гоце Делчев“, 2007.
[24] Emilija Petrova Gjorgjeva, Snezana Kirova, Family structure and Behavior Disorders in Students in Primary Education in Macedonia, International Journal of Sciences: Basic and Applied Research, 18,1, 8-32, http://eprints.ugd.edu.mk/11206/
[25] Летачкиот човек Пеперут, Велко Неделковски, Детска радост, Скопје, 2005.

близина на реката Радика и тие се принудени да застанат и да преноќат таму. Восхитени од убавините на пејсажот се залогоруваат и она што првобитно требаше да биде една ноќ, се претвора во неколкудневен одмор. Во еден таков прекрасен и чист амбиент нормално е што најпрвин се зародува пријателство меѓу средношколецот Томец и осмооделенката Инге, кое отпрвин е исполнето со ситни боцкања, но постепено преоѓа во прва симпатија. Авторот се ангажира да го прикаже моментот на иницијалното раѓање на љубовта и нејзино негување и одржување. Тој покажува извонредна агилност во задачата која си ја поставил, преку појавата на фантастичниот Пеперут кој во ова дело е симбол на љубовта. Пеперут ја носи во себе пораката за меѓусебна толеранцира, мир, љубов и хармонија. Пеперут ја отелотворува мислата дека кога се работи за меѓусебна толеранција, хуманизам, почит кон природата, кон луѓето – не постојат бариери. Зашто, љубовта и грижата кон сѐ живо на планетата Земја, треба да биде примарна цел на сите нас.

4. Заклучни согледби

Од разгледаните романи, напишани од современи македонски автори, мошне евидентно е дека во македонската литература за деца и млади се посветува големо внимание на пишување на дела во кои се истакнуваат позитивните вредности на семејството, особено негување на позитивните семејни вредности. Во литературата за деца честопати се портретираат ликови на деца сираци, напуштени деца, посвоени деца и сл. и заедничко кај сите нив е што најчесто тие се насликани како "проблематични" индивидуи, кои имаат одредени емоционални или проблеми во однесувањето, можат често да почувствуваат бес, страв, вина, срам. Секако дека сите деца заслужуваат да имаат семејство кое ќе ги сака и ќе се грижи за нив[26], па затоа и при толкувањето на дела од книжевноста за деца и млади во училиштето, наставниците треба да посветат посебно внимание на овие теми.

Се разбира, дека согласно современите глобални социо-културни, културолошки и економски промени доаѓа до изместување на семејната структура, а со тоа и на семејните вредности, или барем нивна трансформација во поинаков вид. Тоа резултира со сѐ поголем број на разводи, на необврзувачки/неформални семејни заедници, истополови бракови и сл. Од тие причини, денес во социологијата, антропологијата, психологијата и други науки, сѐ повеќе се посветува внимание на прашањето на меѓусебните односи меѓу членовите на семејството.

ЛИТЕРАТУРА

1. Донев, К. (2002). Киндер квачка, Детска радост, Скопје.
2. Друговац, М. (1996). Книжевност на безусловниот континуитет, во кн. Македонската книжевност за деца и младина, Детска радост, Скопје.
3. Јаневски, С. (2004). Улица, Детска радост, Скопје.
4. Китанов, Б. (2007). Литература за деца, Штип, Педагошки факултет „Гоце Делчев“.

[26] Ruth Lyn Meese, Modern Family: Adoption and Foster Care in Children's literature, The Reading Teacher, Inaternational Literacy Association, Vol.66, 2012, p. 129-137. http://www.readcube.com/articles/10.1002%2FTRTR.01112?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=onlinelibrary.wiley.com, пристапено на 23.08.2015

5. Китанов, Б., Марјановиќ, В., (2007). Литература за деца и млади, кн.2, Штип, Педагошки факултет Гоце Делчев“.
6. Манева, С. (2001). Седмичка малата вештеричка, Детска радост, Скопје.
7. Манева, С. (2005). Ѕвездени перничиња, Детска радост, Скопје.
8. Meese, R. L. (2012). Modern Family: Adoption and Foster Care in Children’s literature, The Reading Teacher, Inaternational Literacy Association, Vol.66, p. 129-137.
9. Мисиркова-Руменова, К. (2001). Бубреже, Детска радост, Скопје.
10. Неделковски, В. (2005). Летачкиот човек Пеперут, Детска радост, Скопје.
11. Panasenko, N (2013). "Czech and Slovak Family Patterns and Family Values in Historical, Social and Cultural Context". Journal of Comparative Family Studies **44** (1): 79–98.
12. Petrova Gjorgjeva, E.,Kirova, S. (2014). Family structure and Behavior Disorders in Students in Primary Education in Macedonia, International Journal of Sciences: Basic and Applied Research, 18,1, 8-32, http://eprints.ugd.edu.mk/11206/
13. Подгорец, В. (2001). Белото циганче, Култура, Скопје.
14. Поповски, Г. (1984). Сказна за Вилен, во кн. Сказни, Детска радост, Скопје.
15. Поповски, Г. (2001). Заборавениот колосек, Детска радост, Скопје.
16. Прличев, Г. (2003). Сердарот. Автобиографија, Матица македонска, Скопје, 2003.
17. Singh, N.N., Ollendick, T.H., Singh, A.N., (2002). International perspectives on child & adolescent mental health, Vol.2, Elsevier Science, Oxford.
18. Тоциновски, В. (2001). Ден потоа, Детска радост, Скопје.
19. Цацков, Д. (1982). Литература за деца и млади, НИО „Просветен работник“, Скопје.

Интернет извори

1. http://family.lovetoknow.com/definition-family
2. http://family.lovetoknow.com/about-family-values/types-family-structures, пристапено на 18.08.2015
3. http://dictionary.reference.com/browse/family+values.
4. "family values". *Merriam-Webster*. Merriam-Webster, Inc., пристапено на 18.08.2015.
5. *Oxford Dictionaries*. Oxford University Press, пристапено на 18.08.2015
6. http://family.lovetoknow.com/list-family-values, пристапено на 15.08.2015
7. http://www.parentiq.com/news/DefiningYourFamilyValues.asp, пристапено на 15.08.2015
8. http://www.readcube.com/articles/10.1002%2FTRTR.01112?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=onlinelibrary.wiley.com, пристапено на 23.08.2015